

УДК 371.3::811.163.41(035)

371.3::82(035)

371.671:811.163.41

Душица М. Мињовић*
Основна школа „Младост”
Нови Београд

НОВА ПИТАЊА И НОВИ ОДГОВОРИ НА
ТРАДИЦИОНАЛНЕ МЕТОДИЧКЕ ТЕМЕ
(Зона Мркаљ, *Изазови савремене наставе српског
језика и књижевности и традиционалне вредности.*
Klett, Београд, 2022, 236 стр.)

Свако придошло време поставља нова питања и тражи нове одговоре на традиционалне теме. У тим оквирима креће се и нова књига проф. др Зоне Мркаљ *Изазови савремене наставе српског језика и књижевности и традиционалне вредности*. Књига се састоји од следећих поглавља: *Увод, Наставна методологија и терминологија, Методички поступци и радње у новом светлу, О канону, Народна књижевност у школи, Уместо закључка, Литература, Кратка биографије ауторке, Напомена.*

У уводном делу ауторка нас упознаје са темама којима ће се бавити у књизи. У тематском поглављу *Наставна методологија и терминологија* читалац се може информисати о начину реализације предмета Методика наставе на Катедри за српску књижевност. Реализација предмета Методика наставе се одвија кроз бројне наставничке и студентске активности како у оквиру активности које се догађају на самој Катедри, тако и у оквиру методичке обуке која се реализује у београдским основним и средњим школама. Поред класичних методичких радњи које ауторка истиче, правећи разлику између традиционалног и модерног изучавања у настави књижевности и језика, истовремено нас упућује и на однос методике

* dunja321@gmail.com

наставе према стандардима ученичких постигнућа. Текст *Термиолошке недоумице у настави српског језика и књижевности* одговара на питања дефиниције типова часова, улоге наставних садржаја у одређивању типова часова, улоге места реализације часа у дефинисању типа часа, односа уводног и завршног часа према према типу часа, односа врсте часа према статусу обавезности предмета, као и односа програмиране и пројектне наставе. У истом тексту ауторка се бави плурализмом метода. О наставном проучавању лирике са конкретним примерима из наставне праксе ауторка пише у тексту *Наставно проучавање лирике у светлу савремених метода*. Посебно истиче различитост методолошких гледишта при одабиру наставних интерпретација, на основу чега треба формирати наставне циљеве, увидом у стандарде ученичких постигнућа. Текст *Значај стандарда ученичких постигнућа у образовању ученика* читаоца упућује на шта се тачно образовни стандарди за крај обавезног образовања односе, на методологију израде стандарда као и типове задатака за проверавање ученичких постигнућа. У тексту *Настава на даљину* Зона Мркаљ даје своје виђење реализације наставе на даљину, посебно заступљене у претходном пандемијском периоду, а у великој мери на основу расположивих података о начинима коришћења ИКТ технологије.

Тематско поглавље *Методички поступци и радње у новом светлу* обрађује неколико тема. У тексту *Мотивисање ученика за књижевно стваралаштво* ауторка нас упућује пре свега на методичке радње мотивисања као таквог, а потом се бави утицајем наставе књижевности на књижевно стваралаштво ученика, што је, како истиче, искуство које се стицало методичким поступцима професора Милије Николића. Локализовањем књижевних текстова Зона Мркаљ се бави у тексту *Типови локализовања књижевних текстова у читанкама*. Овде ћемо навести само неке од модела који се читаоцу нуде: локализовање помоћу занимљивости из живота писца, локализовање путем одломка из секундарне литературе, помоћу садржаја којим се објашњавају жанровске специфичности текста, путем упућивања на обједињујуће чиниоце интерпретације збирке, локализовањем преко занимљивог тематско-мотивског избора који је послужио као инспирација писцу и тако даље. За све наведене и ненаведене моделе ауторка даје прикладне примере који могу послужити као основа за даље методичке поступке при локализовању текстова у настави књижевности. Поступак тумачења непознатих и мање познатих речи, као битног чиниоца у настави књижевности и језика, Зона Мркаљ детаљно анализира у тексту *Тумачење непознатих и мање познатих речи – начини употребе речника српског језика у настави Српског језика и књижевности*. У наведеном

тексту ауторка истиче значај упућивања ученика на коришћење речника као и методичке радње које су најцелисходније за тумачење непознатих и мање познатих речи у виду стилских и лексичких вежби као саставног дела читања и разумевања прочитаног. Предложене методичке радње поткрепљене су примерима који могу послужити као модели методичких активности у настави. Поузданог тумачења уметничког дела не може бити без истраживачког читања, а истраживачко читање, према мишљењу проф. Мркаљ, не може се реализовати без истраживачких задатака, о чему пише у тексту *Истраживачки задаци у настави књижевности*. У тексту се истиче да је најтеже водити час на коме ће се концепција апсолутно поштовати јер час увек може бити условљен различитим одступањима која се тичу ученичке рецепције дела, различитих неочекиваних асоцијација или „читавања”, личних виђења. У том смислу, као пожељну радњу, ауторка види упућивање ученика на секундарну литературу у циљу, колико је год то могуће, отклањања могућности ремећења основне концепције часа. Све теоријске тврдње ауторка је илустровала примерима који се даље могу моделовати.

Каноном се, кроз неколико текстова, Зона Мркаљ бави у тематском поглављу *О канону*. У тексту *Однос националних и мултикултуралних садржаја у оквиру образовног предмета Српски језик и књижевност у Републици Србији* кроз сажети књижевноисторијски осврт читалац се може упознати са односом националних у мултинационалних садржаја у уџбеницима и приручницима који су често били условљавани и ванкњижевним разлозима. Ауторка исцрпно анализира програме наставе и учења за предмет Српски језик и књижевност у Републици Србији који су тренутно важећи, као и критеријуме који су условљавали статус текстова у програмима. У тексту *Духовна и материјална култура Косова и Метохије у српским школама* ауторка уочава супротност између једног од циљева програма наставе и учења за предмет Српски језик и књижевност, а то је очување српске културне баштине, и окренутости ученика ка савременим садржајима у чијој се основи не налази мотивска повезаност са националном прошлoшћу. Зона Мркаљ наводи низ текстова, посебно оних који су тематски везани за Косово и Метохију, који би се могли наћи у програмима, а који би допринели интензивнијем очувању националне компоненте, а отворили би још више путева ка јачању међупредметних корелација. Посебну пажњу читалаца може привући текст *Иво Андрић у читанкама прошлог и овог века* у коме се на занимљив начин разматра статус Андрићевог стваралаштва у оквиру наставних и програмских садржаја, са недвосмисленим и заснованим закључком да је Андрићево

стваралаштво, упркос различитим врстама утицаја и притисака, својом вредношћу налазило место у наставним проучавањима. Текст *О канону српске књижевности у основној и средњој школи* читаоцу може бити занимљив јер се у њему разјашњавају многе термилошке и садржинске промене које су се догађале или се догађају у реформама чији смо сведоци а које су, за шта нам ауторка даје конкретан доказ, најчешће условљене ванкњижевним и ванјезичким утицајима.

Тематско поглавље *Народна књижевност у школи* садржи четири текста у којима се из различитих углова расветљава питање статуса народне књижевности у школском систему. У тексту *Проучавање народне књижевности у средњој школи – успостављање веза између усмене и писане књижевности* Зона Мркаљ открива разлоге континуираног бављења народном књижевношћу а именује их, између осталог, као потребу успостављања веза између усмене и писане књижевности. Ауторка даље указује да је народну књижевност неопходно читати у свим разредима средње школе, а не само у првом, како тренутно важећи програми предвиђају. У наведеном тексту ауторка се бави хронолошким и тематским приступом програмским садржајима као и суживотом народне у ауторске књижевности у виду компаративног проучавања. Улога аутора читанки у проучавању народне књижевности јесте централна тема текста *Аутори читанки и школских приручника као проучаваоци фолклора*. На овом месту Зона Мркаљ истиче да су аутори, не само у садашњем времену, већ и у претходна два века, показивали изузетан афинитет према народној књижевности који је у неким случајевима надмашио потребу за проучавањем других области српске књижевности. Као један од битних проблема ауторка издваја и проблем класификације у усменој књижевности и отвара питање његовог транспоновања у читанкама и осталим приручницима. Текстом *Вуков Српски рјечник у наставном контексту*, као саставни део програма наставе и учења у оквиру образовног система Републике Србије, ауторка ово дело читаоцима приближава кроз низ примера задатака за истраживачко читање како у основној, тако и у средњој школи. О значају проучавања типова карактеризација епских јунака Зона Мркаљ пише у тексту *Типови карактеризације епских јунака у старијим разредима основне школе*. Ауторка наводи да је тумачење књижевних ликова само један од сегмената тумачења књижевног дела, али да је често, посебно у узрасту ученика старијих разреда основне школе, и кључни чинилац за интерпретацију књижевног дела. У тексту се дефинишу појам књижевног лика и термин „карактеризација”, као и термини *лик, јунак, карактер и тип* који траже и додатна разјашњења у методичкој пракси у нашим школама.

У даљим анализама Зона Мркаљ јасно дефинише типове карактеризације навођењем конкретних примера као и указивањем на „замке” у које ученици могу упасти при дефинисању типа карактеризације.

У поглављу *Уместо закључка* ауторка је направила рекапитулацију онога што је на страницама књиге *Изазови савремене наставе Српског језика и књижевности и традиционалне вредности* написала. На крају ове монографије налази се и списак коришћене литературе који може бити значајан будућим проучаваоцима одређених методичких тема, кратка биографија ауторке, као и напомена у којој се читалац ближе може упознати са развојним путем текстова који књигу чине.

Нова књига Зоне Мркаљ *Изазови савремене наставе Српског језика и књижевности и традиционалне вредности* креће се у бар два смера. Један смер чине текстови који наставницима, и оним искусним и оним мање искусним, могу пружити нова сазнања која до сада нису имали што због недовољног интересовања за одређене, а свакако занимљиве теме, што због немогућности да за неке теме која се тичу наставе стекну нова сазнања. Такви су готово сви текстови у тематским поглављима *О канону* (где се по мишљењу ауторке ових редова својом занимљивошћу посебно издваја текст *Иво Андрић у читанкама прошлог и овог века*) и *Народна књижевност у школи*. Други смер ове књиге креће се у правцу оних текстова који се понајвише налазе у тематским поглављима *Наставна методологија и терминологија* и *Методички поступци и радње у новом светлу* који се готово искључиво тичу методичких радњи за које се очекује да их наставник реализује у учионици, у директном саодносу са ученицима. Пут овог другог смера књиге свакако треба довести у везу са реалним и актуелним простором и временом у коме се наставни процес реализује. Методичка промишљања Зоне Мркаљ у темама које се тичу методичких радњи свакако су, и на најбољи начин, обогаћени постулати методичке школе професора Милије Николића на којима су стасавале генерације професора Српског језика и књижевности. Школа данас само мало личи на ону од јуче, још мање на ону од прекјуче, а у данашњој школи само се назире обриси оне готово идеалне школе у којој су се препоручене методичке радње са успехом могле реализовати. Школа данас, као никада раније, јесте ланац који чини много карика, често невезаних за методику наставе предмета Српски језик и књижевност или било ког другог предмета. То значи да је сваки предметни наставник, а посебно наставник Српског језика и књижевности, нарочито због природе предмета, обременен многим елементима који формално нису укључени у било које методичко питање, а утичу на реализацију наставе.

У времену у коме је потпуно промењен однос ученика према стварности из разноразних разлога, први задатак наставника Српског језика и књижевности јесте да међу ученицима ваљано дефинише појам књиге и њеног значаја, а то је, вероватно ће се сложити већина колегиница и колега који активно учествују у наставном процесу, веома замашан посао. У обиљу интернет информација са којима ученици располажу некада боље и више него наставници, наставник треба да уложи труд да ученицима објасни смисао читања и изнедри веру у прочитано. Ово „интернет искуство” посебно могу имати наставници Српског језика и књижевности који у основним школама предају предмет Медијска писменост, или у гимназијама предмет Језик, медији и комуникација. Због оваквих и на овом месту наведених околности у којима се реализује настава Српског језика и књижевности у нашим школама, методичка упутства која нам предлаже Зона Мркаљ, посебно она која се односе на обраду конкретних методских јединица, могу бити драгоцени инструмент у истраживању којим ће се прецизно испитати ниво и могућности развијања читалачких компетенција ученика у садашњем времену. Добијени резултати би могли да послуже у даљим корацима прилагођавања наставе Српског језика и књижевности новом времену и у неким даљим промишљањима у будућим реформама. Методичка упутства која нам даје ауторка, могу бити успешно примењена и у додатној настави, при припремању ученика за такмичења какво је Књижевна олимпијада или за такмичење из Српског језика и језичке културе.

Само свакодневни рад у учионици са ученицима различитих профила може да изроди, за данашње време, потпуно примењиве методичке радње које на различите начине треба да се ослањају на традиционалне методичке моделе. Објективно посматрано, методiku наставе језика и књижевности данас диктирају стварност и ученици у њој, а записиваће је наставници који са њима свакодневно деле нека нова знања, и даље трагајући за правом мером између изазова наставе условљених временом, и свим оним што то ново време са собом носи, и традиционалних вредности давно успостављених у настави предмета Српски језик и књижевност. Управо зато нова књига професорке Зоне Мркаљ драгоцен је уџбеник и саветник за све наставнике и професоре Српског језика и књижевности који су истински посвећени племенитом и одговорном позиву образовања младих генерација.